

ИЗВЕСТИЯ
НА НАРОДНИЯ
МУЗЕЙ - ВАРНА

КНИГА I (XVI)

BULLETIN
DU MUSÉE NATIONAL
À VARNA

ТОМ I (XVI)

1965

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

В КОЯ ВАРНЕНСКА КРЕПОСТ Е БИЛ ЗАТВОРЕН ПЕТКО ВОЙВОДА ПРЕЗ 1892 г.

АЛЕКСАНДЪР КУЗЕВ

Видният борец за националното ни освобождение капитан Петко Киряков (Петко войвода), както е известно, е бил арестуван на 27 юли 1892 г. от Стамболовата полиция и затворен в продължение на 50 дни в подземията на една варненска крепост.

В обширната литература за Петко войвода тази крепост обикновено се нарича „Римска кула“ или „Римска крепост“.¹

Под наименованието „Римска кула“ от десетилетия насам са известни останките на голяма антична сграда, намиращи се в пространството между улиците „Хан Крум“, „Цар Калоян“, „Княз Дондуков“, „Граф Игнатиев“ и „Сан Стефано“. Братя Шкорпил мислеха, че това е акрополът (вътрешната крепост) на античния Одесос.² От разкопките през последните години, при които по-голямата част от тази сграда бе разкрита, се установи, че се касае за пространни римски терми (баня), построени в края на II в. от н. е., с добре запазена канализация, като някои канали са достатъчно високи, за да мине изправен човек през тях.

Не е възможно обаче тези канали да са послужили за затвор на Петко войвода, тъй като те бяха разчистени от изпълващите ги вековни наслаги едва през последните няколко години. Доколкото някои канали са били известни на местното население в края на XIX в., то те са били използвани за нужници на къщите, които се издигали върху развалините на „Римската кула“.³

Тогава в коя крепост е бил затворен легендарният войвода?

¹ Например в Спомени и документи за Петко войвода, записани от Филип Симилов; Петко войвода (1844—1900), Сборник от статии, документи и материали, София, 1954, стр. 163; Спомени на Димитър Петков Маджаров, цит. сборник, стр. 321; А. н. Примовски, Петко войвода през времето на Александър Батемберг и Стамболовия режим, (1880—1894 г.), цит. сборник, стр. 116—117; Ил. Димитров, Петко войвода, София, 1956, стр. 59; Л. Генцова, Петко войвода, в-к „Учителско дело“, бр. 15 от 19. II. 1960 г. и др.

² ГОВАД, I, 1906, стр. 15; ГОВАД, II, 1907, стр. 26—28; ИВАД, II, 1909, стр. 37

³ ГОВАД, I, стр. 15; ГОВАД, II, стр. 27—28.

Сам Петко Киряков описва тази крепост по следния начин: „Тя се намира вътре в града и недалече от брега на морето. Отвън представлява високо грамадно и старо разрушено здание. Вътре представлява двор и свърталище на разни влечуги. От двора му има входи, от които се отива в подземията му, които се състоят от отделни камери . . . Аз бях поставен в най-вътрешното отделение . . .“⁴

В своите спомени Жеко Планински пише, че крепостта, в която бил изтезаван войводата, „се намираше срещу днешната Земеделска банка, на мястото на сградата с търговски кантори, наречено „Ситето“, до Търговската камара“.⁵

Племенникът на войводата, Кръстьо Петков, в едно свое писмо също съобщава, че Петко войвода бил затворен „в подземие на старото кале във Варна „Сите““.⁶

Филип Симидов, който записал спомените на Петко войвода, отбелязва, че войводата бил затворен „в старата римска кула (ич кале), вътрешна крепост“. По-нататък Симидов описва крепостта доста подробно: „Понеже днес тази крепост не е запазена, заслужава да кажем нещо за нея. Тя беше изградена само от камъни, а само тук-там — с тухли и хоросан. Вход имаше откъм морето, но вход без врата, който минаваше много натясно между външния зид и зида на крепостта. Насреща през врата от тежко дебело дърво и дъски (не първични, а послешни врата) са влизали вътре в самата крепост. Вътре тя е разделена на два отдела: първият има прозорци, а вторият, вътрешният, няма прозорци и отникъде не иде светлина — там е вечен мрак. Петко запали вощеница и ми посочи вътрешността на този гроб. Горе таванът — зидан, както и другите зидове от камъни и хоросан кой знае отколко стотин години. Долу няма дюшеме, от него са останали само киришите му — туй е всичко . . . Ний побързахме да излезем, след като войводата ми посочи местата, дето е лежал, във вътрешната гробница.“⁷

Приведените дотук данни са достатъчни, за да може да се отъждестви крепостта, в която е бил затворен Петко войвода, с цитаделата на Варненската средновековна крепост, известна по това време обикновено под името „Барут хане“.⁸ За това свидетелствува както местоположението на крепостта — „срещу Земеделската банка“ (дн. сградата на Управлението на МВР), „на мястото на Ситето до Търговската камара“⁹ (дн. сградата на Командването на ВМФ), което отговаря на местоположението на цитаделата „Барут хане“, така и името „Ич кале“ (вътрешна крепост), което е турското наименсване на средновековната крепост. Важно указание е и сведението на Симидов, че „днес тази крепост не е запазена“, което явно се отнася за съборената през 1908 г. цитадела. По-

⁴ Писмо на Петко Киряков до Хр. п. Константинов от 21. VII. 1896 г., цит. сборник, док. 139, стр. 296.

⁵ Спомени на Жеко Йорданов Планински, цит. сборник, стр. 313.

⁶ Писмо на Кръстьо Петков до Хр. Караманджуков от 7. I. 1921 г., цит. сборник, док. 114, стр. 262.

⁷ Спомени и документи на Петко войвода, записани от Филип Симидов, цит. сборник, док. 114, стр. 262.

⁸ През османското владичество подземията на цитаделата са били използвани за барутни погребни, поради което получила и името „Барут хане“ (или „Джипане кале“) — ср. ГОВАД, II, стр. 25.

⁹ Споменатите автори са допуснали тук известна неточност — крепостта (Барут хане) се е намирала не на мястото на „Сите“, а до него, на мястото на Търговската камара.

дробното описание на крепостта от Петко Киряков и особено това на Симидов също напълно съвпада с данните, които притежаваме за цитаделата „Барут хане“. Нещо повече, можем да установим точно помещението (подземието), в което е бил затворен войводата. Когато Петко войвода е завел Симидов в цитаделата, за да му покаже мястото, където е бил затворен, те влезли през входа откъм морето, т. е. през южния вход, който е водел към вътрешния двор. Оттук, както е известно от запазения план на цитаделата, е могло да се влезе само в югоизточното помещение, което се е състояло от две половини — външната (откъм двора) с прозорци, вътрешната без прозорци. Именно в последното помещение (с размери 19×4 м), както се разбира от думите на Петко Киряков и Филип Симидов, е бил затворен войводата.¹⁰

Погрешното наименование „Римска кула“ или „Римска крепост“, което някои биографи на Петко Киряков дават на цитаделата, трябва да се обясни с обстоятелството, че в края на XIX в. нейният средновековен произход не е бил известен и поради това съвременниците са били склонни да припишат този внушителен паметник на римското строителство. Но това наименование доведе по-късно до заблуждението, че войводата е бил затворен в канализацията на Римските терми (Римската кула). Даже Варненският градски народен съвет постави преди няколко години на тази старина плоча с надпис в памет на затварянето на Петко Киряков. По-късно тази плоча, разбира се, бе свалена от Народния музей.

¹⁰ Подробно за местоположението, устройството, плана и историята на Варненската средновековна крепост и на нейната цитадела вж. у А. Л. Кузев, Средновековната крепост на град Варна, ИВАД, XIII, 1962, стр. 111—125.